

Latvijas Republikas tiesībsargs

Baznīcas iela 25, Rīga, LV-1010, tālr.: 67686768, e-pasts: tiesibsargs@tiesibsargs.lv, www.tiesibsargs.lv

Rīgā

2020.gada 25.novembrī Nr. 1-6/27
Uz 16.10.2020 1-04/532-pav

Latvijas Republikas Satversmes tiesa
tiesa@satv.tiesa.gov.lv

Par viedokli lietā Nr.2020-35-01

Latvijas Republikas tiesībsargs (turpmāk – tiesībsargs) saņēma Latvijas Republikas Satversmes tiesas (turpmāk – Satversmes tiesa) tiesneša Alda Laviņa 2020. gada 15. oktobra lēmumu, ar kuru tiesībsargs atzīts par pieaicināto personu lietā Nr. 2020-35-01 “Par likuma “Par valsts sociālo apdrošināšanu” 6. panta piektās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 91. panta pirmajam teikumam un 109. pantam” (turpmāk – lieta Nr. 2020-35-01), kas ierosināta uz Augstākās tiesas (turpmāk – pieteikuma iesniedzēja) pieteikuma pamata. Ar šo lēmumu tiesībsargs ir uzaicināts rakstveidā izteikt viedokli par likuma “Par valsts sociālo apdrošināšanu” 6. panta piektās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes (turpmāk – Satversme) 91. un 109. pantam, kā arī sniegt viedokli par to, vai ar apstrīdēto normu ir radīta faktiskā nevienlīdzība pret sievietēm, un citiem jautājumiem, kuriem varētu būt nozīme lietā.

Izvērtējot lēmumam pievienoto pieteikumu un atbildes rakstu, tiesībsargs sniedz šādu viedokli.

[1] Pieteikuma iesniedzējas izskatīšanā ir administratīvā lieta, kas ierosināta pēc personas pieteikuma par labvēlīga administratīvā akta izdošanu, ar kuru pieteicējai tiktu piešķirts bezdarbnieka pabalsts. Saskaņā ar spēkā esošo regulējumu darba ņēmējs ir tiesīgs izmantot bērna kopšanas atvaļinājumu līdz pat bērna astoņu gadu vecumam. Tomēr šā atvaļinājuma laikā darba ņēmējs tiek pakļauts apdrošināšanai pret bezdarbu tikai tad, ja bērns vēl nav sasniedzis pusotra gada vecumu. Pieteikuma iesniedzēja uzskata, ka likuma “Par valsts sociālo apdrošināšanu” 6. panta piektā daļa ciktāl tā neparedz darba ņēmēja, kurš kopj bērnu, kas ir pārsniedzis pusotra gada vecumu, bet vēl nav sasniedzis astoņu gadu vecumu, pakļaušanu sociālajai apdrošināšanai pret bezdarbu, neatbilst Satversmes 91. panta pirmajam teikumam un ir pretrunā arī Satversmes 109. pantam.

Saeima atbildes rakstā norāda, ka apstrīdētā norma atbilst Satversmes 91. panta pirmā teikuma tvērumā ietvertajam tiesiskās vienlīdzības principam un 109. pantam. Saeima uzskata, ka pieteikuma iesniedzējas norādītās personu grupas neatrodas vienādos un pēc noteiktiem kritērijiem salīdzināmos apstākļos, līdz ar to likuma "Par valsts sociālo apdrošināšanu" 6. panta piektā daļa nav pretrunā ar vienlīdzības principu un atbilst Satversmes 91. panta pirmajam teikumam un 109. pantam.

[2] Likuma "Par valsts sociālo apdrošināšanu" 6. panta piektā daļa (turpmāk – apstrīdētā norma) noteic:

"Papildus šā panta pirmajā daļā minētajām personām apdrošināšanai pret bezdarbu ir pakļautas:

- 1) (*izslēgts ar 26.04.2007. likumu*);
- 2) personas, kuras kopj bērnu, kas nav sasniedzis pusotra gada vecumu un saņem bērna kopšanas pabalstu;
- 3) personas, kuras saņem maternitātes, paternitātes vai slimības pabalstu;
- 4) personas, kuras saņem atlīdzību par adoptējamā bērna aprūpi;
- 5) personas, kuras atrodas attiecīgajā ārvalstī dienesta pienākumus pildoša karavīra laulātā statusā, izņemot gadījumu, kad karavīrs piedalās starptautiskajā operācijā, militārajās mācībās, manevros vai atrodas komandējumā;
- 6) personas, kuras kopj bērnu, kas nav sasniedzis gada vai pusotra gada vecumu, un saņem vecāku pabalstu;
- 7) personas, kuru laulātais (kam piešķirts diplomātiskais rangs saskaņā ar Diplomātiskā un konsulārā dienesta likumu) pilda diplomātisko un konsulāro dienestu ārvalstīs un kuras uzturas attiecīgajā ārvalstī kā diplomātisko un konsulāro dienestu pildošas personas laulātais;
- 8) personas, kuras saņem atlīdzību par audžuģimenes pienākumu pildīšanu;
- 9) personas, kuras uzturas attiecīgajā ārvalstī kā Eirojusta pārstāvja vai sakaru virsnieka laulātais."

Pieteikuma iesniedzēja neapstrīd to, ka ar apstrīdēto normu apdrošināšanai pret bezdarbu ir pakļautas personas, kuras kopj bērnu līdz pusotra gada vecumam un saņem bērna kopšanas pabalstu vai vecāku pabalstu, bet gan to, ka apstrīdētā norma neparedz, ka apdrošināšanai pret bezdarbu būtu pakļautas arī personas, kuras kopj bērnu no pusotra gada līdz astoņu gadu vecumam un atrodas bērna košanas atvaļinājumā. Tādējādi tiesībsargs apstrīdētās normas atbilstību Satversmes 91. panta pirmajam teikumam un 109. pantam izvērtēs tiktāl, ciktāl tā neparedz apdrošināšanai pret bezdarbu pakļaut personas, kuras kopj bērnu no pusotra gada līdz astoņu gadu vecumam.

[3] Satversmes 109. pants noteic, ka ikvienam ir tiesības uz sociālo nodrošinājumu vecuma, darbnespējas, bezdarba un citos likumā noteiktos gadījumos.

Minētā panta saturu Satversmes tiesa ir analizējusi vairākos spriedumos un norādījusi, ka sociālās tiesības ir ļoti nozīmīgas, taču vienlaikus īpašas un atšķirīgas cilvēktiesības, jo šo tiesību īstenošana ir atkarīga no katras valsts ekonomiskās

situācijas un pieejamiem resursiem, t.i., tā ir tieši saistīta ar katras valsts iespējām. Tādēļ arī starptautiskajos cilvēktiesību dokumentos sociālās tiesības ir formulētas kā vispārīgi valsts pienākumi, atstājot dalībvalstīm plašas izvēles iespējas šo tiesību realizācijā. Turklāt valstij ir piešķirama plaša rīcības brīvība, veidojot savu sociālās drošības sistēmu.¹ Lēmumi šajā jomā parasti vairāk atkarīgi nevis no juridiskiem, bet politiskiem apsvērumiem, kas savukārt atkarīgi no likumdevēja priekšstata par valsts sociālo pakalpojumu sniegšanas principiem, valsts ekonomiskās situācijas un sabiedrības vai kādas tās daļas īpašas nepieciešamības pēc valsts palīdzības vai atbalsta.²

Satversmes tiesa ir secinājusi gan to, ka no Satversmes 109. panta izriet valsts pienākums izveidot tādu sociālās drošības sistēmu, kas piedāvā atbilstošu nodrošinājumu sociālā riska iestāšanās gadījumā, gan arī nodrošināt, ka šāda sistēma darbojas. Taču Satversme neparedz nedz konkrētas sociālā nodrošinājuma izmaksu summas un konkrētus šo summu aprēķināšanas nosacījumus, nedz arī konkrētu šo summu piešķiršanas kārtību.³

Vienlaikus Satversmes tiesa ir uzsvērusi, ka likumdevēja rīcībai, pieņemot lēmumus sociālo tiesību jomā, vienmēr ir jāatbilst Satversmes normām un principiem⁴.

Valstij attiecībā uz tiesībām uz sociālo nodrošinājumu tāpat kā citu pamattiesību jomā ir trīs veida pienākumi: gan respektēt, gan aizsargāt, gan arī nodrošināt personas tiesības. Sociālo tiesību jomā īpaša nozīme ir tam, vai valsts ar savu pozitīvo rīcību spēj nodrošināt personai no konkrētas pamattiesības izrietošo individuālo vajadzību apmierināšanu.⁵

Kritēriji, pēc kuriem vērtējama tiesību normas atbilstība pamattiesībām uz sociālo nodrošinājumu, var atšķirties atkarībā no tā, vai konkrētā norma ierobežo personai piešķirtās tiesības vai arī nosaka valsts pozitīvo pienākumu izpildi⁶.

Vērtējot, vai valsts ir izpildījusi pozitīvos pienākumus, kas tai izriet no personas sociālajām pamattiesībām, ir jāpārbauda, vai: 1) likumdevējs veicis pasākumus, lai nodrošinātu personām iespēju īstenot sociālās tiesības. Likumdevējs nevar atteikties nodrošināt sociālo tiesību efektīvu īstenošanu; 2) šie pasākumi veikti pienācīgi, proti, vai personām ir nodrošināta iespēja īstenot savas sociālās tiesības vismaz minimālā apmērā; 3) ir ievēroti vispārējie tiesību principi⁷.

---

¹ Satversmes tiesas 2011. gada 17. februāra spriedums lietā Nr. 2010-20-0106. Latvijas Vēstnesis, 29, 22.02.2011.

² Satversmes tiesas 2006. gada 8. novembra spriedums lietā Nr. 2006-04-01. Latvijas Vēstnesis, 183, 15.11.2006.

³ Satversmes tiesas 2013. gada 31. janvāra spriedums lietā Nr. 2012-09-01. Latvijas Vēstnesis, 23, 01.02.2013.

⁴ Satversmes tiesas 2011. gada 19. decembra spriedums lietā Nr. 2011-03-01. Latvijas Vēstnesis, 200, 21.12.2011.

⁵ Satversmes tiesas 2009. gada 21. decembra spriedums lietā Nr. 2009-43-01. Latvijas Vēstnesis, 201, 22.12.2009.

⁶ Satversmes tiesas 2011. gada 19. decembra spriedums lietā Nr. 2011-03-01. Latvijas Vēstnesis, 200, 21.12.2011.

⁷ Satversmes tiesas 2006. gada 11. decembra spriedums lietā Nr. 2006-10-03. Latvijas Vēstnesis, 201, 19.12.2006.

[4] Pieteikuma iesniedzēja neapšaubā, ka likumdevējs ir veicis pienākumus personas tiesību uz sociālo nodrošinājumu bezdarba gadījumā īstenošanai, kā arī vispārīgi ir nodrošinājis šo tiesību īstenošanu vismaz minimālā apmērā. Arī Saeima norāda, ka likumdevējs ir paredzējis personu tiesības uz Satversmes 109. pantā garantēto sociālo nodrošinājumu bezdarba gadījumā, nodrošinot tām iespēju īstenot savas sociālās tiesības vismaz minimālā apmērā, tostarp paredzot personām tiesības uz bezdarbnieka pabalstu.

Tiesības uz bezdarbnieka pabalstu ir noteiktas likumā “Par apdrošināšanu bezdarba gadījumam”. Tā 3. panta pirmā daļa noteic, ka tiesības uz bezdarba apdrošināšanas pakalpojumiem ir personām, kuras Bezdarbnieku un darba meklētāju atbalsta likumā noteiktajā kārtībā ir ieguvušas bezdarbnieka statusu, ir apdrošinātas bezdarba gadījumam saskaņā ar likumu “Par valsts sociālo apdrošināšanu” un kurām ir šajā likumā noteiktais apdrošināšanas stāžs.

Likuma “Par apdrošināšanu bezdarba gadījumam” 5. panta pirmā daļa (*redakcijā, kas bija spēkā no 2009. gada 1. jūlija līdz 2016. gada 31. decembrim*) noteic, ka tiesības uz bezdarbnieka pabalstu ir bezdarbniekam, kuram apdrošināšanas stāžs ir ne mazāks par vienu gadu, ja par viņu Latvijas Republikā ir veiktas vai bija jāveic obligātās sociālās apdrošināšanas iemaksas bezdarba gadījumam ne mazāk kā deviņus mēnešus pēdējo 12 mēnešu periodā pirms bezdarbnieka statusa iegūšanas dienas.

No iepriekš minētā izriet, ka bezdarbnieka pabalsts ir sociālās apdrošināšanas pabalsts, kura piešķiršana ir saistīta ar personas (par personu) veiktajām valsts sociālās apdrošināšanas iemaksām.

[5] Valsts sociālās apdrošināšanas iemaksu veikšanu regulē likums „Par valsts sociālo apdrošināšanu”. Likuma “Par valsts sociālo apdrošināšanu” 6. pants noteic obligāti sociāli apdrošināmās personas atbilstoši to nodarbinātībai, vecumam, veselības stāvoklim un sociālās apdrošināšanas veidiem. Proti, minētā panta pirmā daļa noteic, ka darba ņēmēji, par kuriem sociālās apdrošināšanas iemaksas jāveic vispārējā režīmā, ir sociāli apdrošināmi atbilstoši visiem sociālās apdrošināšanas veidiem, tostarp arī bezdarbam.

Savukārt likuma “Par valsts sociālo apdrošināšanu” 6. panta piektā daļa noteic, kādas personu grupas, papildus šā panta pirmajā daļā noteiktajam, ir pakļautas apdrošināšanai pret bezdarbu. To starpā ir personas, kuras kopj bērnu, kas nav sasniedzis pusotra gada vecumu un saņem bērna kopšanas pabalstu (2. punkts, redakcijā, kas ir spēkā no 2008. gada 1. janvāra⁸), un personas, kuras kopj bērnu, kas nav sasniedzis gada vai pusotra gada vecumu, un saņem vecāku pabalstu (6. punkts, redakcijā, kas ir spēkā no 2017. gada 1. janvāra⁹). No 2008. gada 1. janvāra līdz 2016. gada 31. decembrim likuma “Par valsts sociālo apdrošināšanu” 6. panta piektās daļas 6. punkts noteica, ka apdrošināšanai pret bezdarbu pakļautas personas, kuras kopj bērnu, kas nav sasniedzis gada vecumu, un saņem vecāku pabalstu.

---

⁸ 2007. gada 8. novembra likums “Grozījumi likumā “Par valsts sociālo apdrošināšanu””. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/166873>

⁹ 2016. gada 23. novembra likums “Grozījumi likumā “Par valsts sociālo apdrošināšanu””. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/287229>

Atbilstoši likuma "Par valsts sociālo apdrošināšanu" 12. panta pirmajai daļai obligātā apdrošināšanas iemaksa ir ar likumu noteikts obligāts maksājums speciālā budžeta kontā, kas dod tiesības sociāli apdrošinātajai personai saņemt likumā noteiktos sociālās apdrošināšanas pakalpojumus.

Savukārt saskaņā ar likuma "Par valsts sociālo apdrošināšanu" 19. panta otro daļu iemaksas no valsts pamatbudžeta vai speciālajiem budžetiem netiek veiktas par to pārskata periodu, par kuru personai ir aprēķinātas vai veiktas iemaksas kā par darba ņēmēju vai pašnodarbināto.

Tāpat tiesības uz bezdarbnieka pabalstu dod sociālās apdrošināšanas iemaksas, kas veiktas par personu kā par darba ņēmēju, vai personu, kura kopj bērnu līdz pusotra gada (vai gada) vecumam un saņem bērna kopšanas pabalstu vai vecāku pabalstu.

Tāpat, vērtējot, vai valsts ir izpildījusi savu pozitīvo pienākumu, tiesībsarga ieskatā, ir jāņem vērā arī tie pasākumi, kas ir paredzēti Bezdarbnieku un darba meklētāju atbalsta likumā un kas nav atkarīgi no sociālās apdrošināšanas iemaksām.

Tādējādi var secināt, ka likumdevējs ir paredzējis personai tiesības īstenot Satversmes 109. pantā garantētās tiesības uz sociālo nodrošinājumu bezdarba gadījumā vismaz minimālā apmērā.

[6] Pieteikuma iesniedzēja uzskata, ka konkrētajā gadījumā nav ievēroti vispārējie tiesību principi, proti, Satversmes 91. panta pirmajā teikumā ietvertais tiesiskās vienlīdzības princips, jo bez objektīva un saprātīga pamata likumdevējs ir pieņēmis regulējumu, kas paredz atšķirīgu attieksmi pret personām, kuras atrodas pēc noteiktiem kritērijiem salīdzināmos apstākļos.

Satversmes 91. pants noteic, ka visi cilvēki Latvijā ir vienlīdzīgi likuma un tiesas priekšā. Cilvēka tiesības tiek īstenotas bez jebkādas diskriminācijas.

Pieteikuma iesniedzēja uzskata, ka apstrīdētā norma neatbilst Satversmes 91. panta pirmajā teikumā ietvertajam tiesiskās vienlīdzības principam.

Satversmes tiesa ir atzinusi, ka Satversmes 91. panta pirmajā teikumā nostiprinātā vienlīdzības principa uzdevums ir nodrošināt, lai tiktu īstenota tāda tiesiskas valsts prasība kā likumu aptveroša ietekme uz visām personām un lai likums tiktu piemērots bez jebkādam privilēģijām. Tas arī garantē likuma pilnīgu iedarbību, tā piemērošanas objektivitāti un bezkaislību, kā arī to, ka nevienam nav ļauts neievērot likuma priekšrakstus¹⁰. Tomēr šāda tiesiskās kārtības vienotība nenozīmē nivelēšanu, jo „vienlīdzība pieļauj diferencētu pieeju, ja tā demokrātiskā sabiedrībā ir attaisnojama”¹¹.

Satversmes tiesa, interpretējot Satversmes 91. pantu, ir atzinusi, ka vienlīdzības princips liedz valsts institūcijām izdot tādas normas, kas bez saprātīga pamata pieļauj atšķirīgu attieksmi pret personām, kuras atrodas vienādos un pēc noteiktiem kritērijiem salīdzināmos apstākļos. Vienlīdzības princips pieļauj un pat prasa atšķirīgu attieksmi pret personām, kas atrodas atšķirīgos apstākļos, kā arī

¹⁰ Satversmes tiesas 2005. gada 14. septembra spriedums lietā Nr. 2005-02-0106. Latvijas Vēstnesis, 148, 16.09.2005.

¹¹ Satversmes tiesas 2010. gada 2. februāra spriedums lietā Nr. 2009-46-01. Latvijas Vēstnesis, 20, 04.02.2010.

pieļauj atšķirīgu attieksmi pret personām, kas atrodas vienādos apstākļos, ja tam ir objektīvs un saprātīgs pamats¹². Atšķirīgai attieksmei nav objektīva un saprātīga pamata, ja tai nav leģitīma mērķa vai ja nav samērīgas attiecības starp izraudzītajiem līdzekļiem un nospraustajiem mērķiem¹³.

Kaut arī no Satversmes 109. panta neizriet valsts pienākums noteiktai personu grupai sniegt konkrēta apjoma sociālos pakalpojumus, saskaņā ar vienlīdzības principu šāds pienākums var izrietēt no fakta, ka attiecīgs sociālais pakalpojums paredzēts kādai citai vienādos un pēc noteiktiem kritērijiem salīdzināmos apstākļos esošai personu grupai, ja vien nav pamata pret salīdzināmajām personu grupām izturēties atšķirīgi.¹⁴

Tādējādi, lai izvērtētu apstrīdētās normas atbilstību Satversmes 91. panta pirmajam teikumam, nepieciešams noskaidrot:

- 1) vai un kuras personas (personu grupas) atrodas vienādos un pēc noteiktiem kritērijiem salīdzināmos apstākļos;
- 2) vai apstrīdētais regulējums paredz vienādu vai atšķirīgu attieksmi pret šīm personām;
- 3) vai šāda attieksme ir noteikta ar normatīvajos aktos paredzētā kārtībā pieņemtu tiesību normu;
- 4) vai šāda attieksme ir attaisnojama, proti, vai tai ir objektīvs un saprātīgs pamats.¹⁵

[6] Visupirms izskatāmajā lietā ir jānoskaidro, vai un kuras personas (personu grupas) atrodas vienādos un pēc noteiktiem kritērijiem salīdzināmos apstākļos. Lai to noskaidrotu, ir nepieciešams noteikt galveno šīs grupas vienojošo pazīmi.

[6.1] Pieteikuma iesniedzēja ir norādījusi, ka pēc noteiktiem kritērijiem salīdzināmos apstākļos atrodas: 1) darba ņēmēji, kuriem bezdarba risks iestāties neilgi pēc atgriešanās darbā no tāda bērna kopšanas atvaļinājuma, kurā darba ņēmējs kopis bērnu, kas nav sasniedzis pusotra gada vecumu (vai arī bezdarba risks iestāties jau šāda bērna kopšanas atvaļinājuma laikā); un 2) darba ņēmēji, kuriem bezdarba risks iestāties neilgi pēc atgriešanās no tāda bērna kopšanas atvaļinājuma, kurā darba ņēmējs kopis pusotra līdz astoņus gadus vecu bērnu (vai arī bezdarba risks iestāties šāda bērna kopšanas atvaļinājuma laikā).

Pieteikuma iesniedzējas ieskatā abas grupas vieno tādas būtiskas kopīgas pazīmes kā darba ņēmēja statuss un atrašanās bērna kopšanas atvaļinājumā.

Savukārt Saeimas ieskatā Pieteikuma iesniedzējas norādītās personu grupas neatrodas vienādos un pēc noteiktiem kritērijiem salīdzināmos apstākļos, jo izvirzītajos laika posmos līdz bērna pusotra gada vecumam un no bērna pusotra līdz astoņu gadu vecumam bērna kopšanas atvaļinājuma izmantošanas mērķi ir dažādi,

¹² Satversmes tiesas 2001. gada 3. aprīļa spriedums lietā Nr. 2000-07-0409. Latvijas Vēstnesis, 54, 04.04.2001.

¹³ Satversmes tiesas 2002. gada 23. decembra spriedums lietā Nr. 2002-15-01. Latvijas Vēstnesis, 188, 24.12.2002.

¹⁴ Satversmes tiesas 2010. gada 2. februāra spriedums lietā Nr. 2009-46-01. Latvijas Vēstnesis, 20, 04.02.2010.

¹⁵ Satversmes tiesas 2020. gada 10. jūlija spriedums lietā Nr. 2019-26-01. Latvijas Vēstnesis, 133, 14.07.2020.

līdz ar to atšķirīgos bērna attīstības periodos ir atšķirīgas arī bērna vajadzības, vecāku iespējas nodrošināt bērna aprūpi un valsts atbalsts.

Tiesībsargs nepiekrīt Pieteikuma iesniedzējas viedoklim, ka būtiskākās pazīmes, pēc kurām būtu nosakāmas salīdzināmās grupas ir darba ņēmēja statuss un atrašanās bērna kopšanas atvaļinājumā.

[6.2] Vienlīdzības princips prasa salīdzināt divas situācijas: to situāciju, kuru pārbauda, ar kādu citu jau pastāvošu situāciju. Pirmā situācija ir dota; otrā, jau pastāvošā situācija ir jāizvēlas pareizi. Salīdzināšanai ir jāizvēlas tāda situācija kurai ir viena vai vairāki kopēji elementi ar pārbaudāmo situāciju. Savukārt kopējiem elementiem ir jābūt tādiem, kas pēc iespējas intensīvāk raksturotu abas situācijas.¹⁶ Tāpat ir jāizvērtē, vai nepastāv kādi būtiski papildu apsvērumi, kas norāda uz to, ka attiecīgās personu grupas neatrodas vienādos un savstarpēji salīdzināmos apstākļos.¹⁷

Pieteikuma iesniedzēja pieteikumu ir iesniegusi par likuma “Par valsts sociālo apdrošināšanu” 6. panta piektās daļas, ciktāl tā neparedz darba ņēmēja, kurš kopj bērnu, vecumā no pusotra līdz astoņiem gadiem, pakļaušanu apdrošināšanai pret bezdarbu, atbilstību Satversmei. Tātad, dotā salīdzināmā grupa ir personas (darba ņēmēji), kuras atrodas bērna kopšanas atvaļinājumā, kopjot bērnu no pusotra gada līdz astoņu gadu vecumam.

Pārbaudot, vai sociālai apdrošināšanai pret bezdarbu ir pakļautas personas, kuras atrodas bērna kopšanas atvaļinājumā, kā salīdzināmo grupu, tiesībsarga ieskatā, jāizvēlas personas, kuras, kopjot bērnu līdz pusotra gada vecumam, ir pakļautas apdrošināšanai pret bezdarbu.

[6.3] Pieteikuma iesniedzēja ir norādījusi, ka likumdevējs ir paredzējis, ka apdrošināšanai pret bezdarbu ir pakļautas visas personas, kas kopj mazu (maksimums pusotru gadu vecu) bērnu, tostarp gan darba ņēmēju, kas izmanto bērna kopšanas atvaļinājumu, gan personu, kura laikā, kamēr bērns ir mazs, gūst ienākumus no darba vai kādām citām tiesiskajām attiecībām.

No likuma “Par valsts sociālo apdrošināšanu” 6. panta piektās daļas izriet, ka sociālai apdrošināšanai pret bezdarbu ir pakļautas personas, kuras kopj bērnu, kas nav sasniedzis pusotra gada vecumu un saņem bērna kopšanas pabalstu (2. punkts), un personas, kuras kopj bērnu, kas nav sasniedzis gada vai pusotra gada vecumu, un saņem vecāku pabalstu (6. punkts).

No iepriekš minētā izriet, ka sociālās apdrošināšanas iemaksu veikšanas pamats nav personai piešķirtais bērna kopšanas atvaļinājums, bet gan tas apstāklis, vai personai, kopjot bērnu līdz pusotra gada vecumam, ir piešķirts bērna kopšanas pabalsts vai vecāku pabalsts.

2008. gada 1. janvārī, ieviešot vecāku apdrošināšanu un no tās izrietošo vecāku pabalstu, likumdevējs grozīja arī apstrīdēto normu, paredzot, ka apdrošināšanai pret bezdarbu tiks pakļautas personas, kuras kopj bērnu līdz gada vecumam un saņem vecāku pabalstu. Tā kā daļa personu vecāku pabalsta

¹⁶ Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VIII nodaļa. Cilvēka pamattiesības. Autoru kolektīvs prof. R. Baloža zinātniskā vadībā. Rīga, Latvijas Vēstnesis, 2011. 94. – 95.lpp.

¹⁷ Satversmes tiesas 2020. gada 19. novembra spriedums lietā Nr. 2020-13-01. Latvijas Vēstnesis, 225, 20.11.2020.

saņemšanas laikā var nebūt nodarbinātas, līdz ar to par šīm personām ir veicamas sociālās apdrošināšanas iemaksas tāpat kā par personām, kuras saņem bērna kopšanas pabalstu.¹⁸ Līdz ar to iemaksu veikšana bezdarba apdrošināšanai ir tieši saistīta ar to, vai personai ir piešķirts bērna kopšanas pabalsts vai vecāku pabalsts, vai nē.

Tiesībsarga ieskatā, likumdevējs nav vēlējis apdrošināšanai pret bezdarbu pakļaut ikvienu personu, kura atrodas bērna kopšanas atvaļinājumā, kopjot bērnu līdz pusotra gada vecumam, bet gan tikai tās personas, kuras saņem vecāku pabalstu vai bērna kopšanas pabalstu.

Tādējādi secīgi ir nepieciešams noskaidrot, vai atrašanās bērna kopšanas atvaļinājumā ir obligāts priekšnoteikums, lai saņemtu bērna kopšanas pabalstu un vecāku pabalstu.

[6.4] Satversmes tiesa ir atzinusi, ka ikvienai sociāli apdrošinātajai personai, kura kā viens no vecākiem bērna kopšanas laikā līdz brīdim, kad bērns sasniedz viena vai pusotra gada vecumu, negūst ienākumus, ir tiesības uz vecāku pabalstu. Tāpat ikvienai personai, kurai ir iestājusies attiecīga dzīves situācija – bērna piedzimšana, kas no ģimenes prasa papildu izdevumus, ir tiesības uz bērna kopšanas pabalstu līdz bērna divu gadu vecumam.¹⁹

Valsts sociālo pabalstu likuma 7. panta pirmā prim 1 daļa noteic, ka bērna kopšanas pabalstu piešķir personai, kura kopj bērnu līdz divu gadu vecumam. Šo pabalstu piešķir vienam no bērna vecākiem. Tas nozīmē, ka, piedzimstot bērnam, vienam no tā vecākiem ir tiesības uz bērna kopšanas pabalstu, kuru maksā līdz bērna divu gadu vecumam. Šo pabalstu maksā neatkarīgi no tā, vai persona iepriekš ir bijusi sociāli apdrošināta, vai nē.

Likuma “Par maternitātes un slimības apdrošināšanu” normas, kas regulē vecāku pabalsta piešķiršanas nosacījumus, paredz, ka tiesības saņemt vecāku pabalstu ir gan personai, kura atrodas bērna kopšanas atvaļinājumā, gan arī personai, kura ir nodarbināta (gūst ienākumus no darba tiesiskajām attiecībām) bērna kopšanas laikā, t.i., neizmanto bērna kopšanas atvaļinājumu.

Proti, likuma “Par maternitātes un slimības apdrošināšanu” 10.⁴ panta pirmās daļas 1. punkts noteic, ka vecāku pabalstu piešķir un izmaksā sociāli apdrošinātai personai, kura kopj bērnu vai vairākus vienās dzemdībās dzimušus bērnus, ja šī persona pabalsta pieprasīšanas dienā ir nodarbināta vai sakarā ar šā bērna dzimšanu ir bijusi grūtniecības vai dzemdību atvaļinājumā un atrodas bērna kopšanas atvaļinājumā.

Savukārt likuma “Par maternitātes un slimības apdrošināšanu” 10.⁴ panta pirmās daļas 2. punkts noteic, ka vecāku pabalstu piešķir un izmaksā sociāli apdrošinātai personai, kura kopj bērnu vai vairākus vienās dzemdībās dzimušus bērnus, ja šī persona pabalsta pieprasīšanas dienā ir nodarbināta, ir nodarbināta bērna kopšanas laikā, un neatrodas bērna kopšanas atvaļinājumā.

---

¹⁸ Likumprojekta “Grozījumi likumā „Par valsts sociālo apdrošināšanu”” anotācija (470/Lp9). Pieejama: <http://titania.saeima.lv/LIVS/SaeimaLIVS.nsf/0/50AF595B1AA14AFFC225736E0038D640?OpenDocument>

¹⁹ Satversmes tiesas 2020. gada 19. novembra spriedums lietā Nr. 2020-13-01. Latvijas Vēstnesis, 225, 20.11.2020.

Saskaņā ar likuma “Par maternitātes un slimības apdrošināšanu” 10.⁴ panta ceturto daļu vecāku pabalstu izmaksā līdz bērna gada vai pusotra gada vecumam pēc pabalsta saņēmēja izvēles. Tāpat minētā panta otrā daļa noteic, ka vecāku pabalstu piešķir un izmaksā vienlaikus ar bērna kopšanas pabalstu vienai šā panta pirmajā daļā minētajai personai par vienu un to pašu bērnu un par vienu un to pašu laikposmu.

Tādējādi viens no vecākiem ir tiesīgs saņemt bērna kopšanas pabalstu un vecāku pabalstu, ja vecāks vecāku pabalsta pieprasīšanas dienā ir nodarbināts (sociāli apdrošināts atbilstoši likuma “Par valsts sociālo apdrošināšanu” normām). Ja persona nav nodarbināta, tad viņai piešķir tikai bērna kopšanas pabalstu.

Jāatzīmē, ka Satversmes tiesa jau vairākkārt ir atzinusi, ka gan vecāku pabalsts, gan bērna kopšanas pabalsts pēc būtības ir vērsti uz to, lai nodrošinātu iespējami labāko aprūpi un vecāku klātbūtni bērnam līdz divu gadu vecumam, tādējādi ievērojot bērna vislabākās intereses. Paredzot tiesības uz vecāku pabalstu un bērna kopšanas pabalstu, kā arī nosakot minēto pabalstu izmaksas nosacījumus, tostarp arī izmaksas termiņu, tiek sekmēts tas, lai bērnam viņa attīstībai izšķirīgā laika posmā pastāvīgi būtu nodrošināta vecāka klātbūtne un aprūpe.²⁰

No minētā izriet, ka likumdevējs, atbalstot ģimeni bērna pirmajos dzīves gados ir paredzējis īpašus atbalsta pasākumus bērna kopšanas pabalsta un vecāku pabalsta veidā. Bērna vecāks var izvēlēties vai izmantot bērna kopšanas atvaļinājumu un saņemt bērna kopšanas pabalstu un vecāku pabalstu, vai arī turpināt strādāt, gūstot darba ienākumus un vienlaicīgi saņemt bērna kopšanas pabalstu un vecāku pabalstu samazinātā apmērā. Tādējādi var secināt, ka bērna kopšanas atvaļinājums nav obligāts priekšnoteikums minēto pabalstu saņemšanai.

[6.5] Aplūkojot likuma “Par maternitātes un slimības apdrošināšanu” 10.⁴ panta pirmo daļu kopsakarā ar Darba likuma 156. pantu, kas regulē bērna kopšanas atvaļinājuma piešķiršanu, jāatzīmē, ka Darba likuma 156. panta pirmā daļa paredz, ka tiesības uz bērna kopšanas atvaļinājumu sakarā ar bērna piedzimšanu ir abiem bērna vecākiem, proti, gan bērna mātei, gan tēvam. Šādu atvaļinājumu piešķir uz laiku, kas nav ilgāks par pusotru gadu, līdz dienai, kad bērns sasniedz astoņu gadu vecumu.

Tas nozīmē, ka bērna kopšanas atvaļinājumu vienlīdz var izmantot gan bērna māte, gan tēvs. Turklāt abi vecāki šo atvaļinājumu ir tiesīgi izmantot arī vienlaicīgi.

Turpretim vecāku pabalsts atbilstoši likuma “Par maternitātes un slimības apdrošināšanu” 10.⁴ panta pirmajā daļā noteiktajam ir piešķirams tikai vienam no vecākiem. Vienlaikus ar vecāku pabalstu vecākam tiek piešķirts arī bērna kopšanas pabalsts, kā arī saskaņā ar apstrīdēto normu pabalstu saņemšanas laikā tiek veiktas sociālās apdrošināšanas iemaksas bezdarba gadījumam.

Tādējādi var pastāvēt situācijas, kad kāds no bērna vecākiem, izmantojot bērna kopšanas atvaļinājumu arī laikā līdz bērna pusotra gada vecumam, nav pakļauts apdrošināšanai pret bezdarbu. Šāda situācija var rasties, ja abi vecāki bērna kopšanas atvaļinājumu izmanto (pilnībā vai daļēji) vienlaicīgi, bet bērna kopšanas

---

²⁰ Satversmes tiesas 2020. gada 19. novembra spriedums lietā Nr. 2020-13-01. Latvijas Vēstnesis, 225, 20.11.2020.

pabalsts un vecāku pabalsts tiek piešķirts tikai vienam no vecākiem, vai gadījumā, ja viens no vecākiem izmanto bērna kopšanas atvaļinājumu (parasti, objektīvu apstākļu dēļ, tā ir māte), bet bērna kopšanas pabalstu un vecāku pabalstu saņem otrs vecāks (bērna tēvs).

Tāpat jānorāda, ka Darba likuma 156. panta piektā daļa pieļauj darba ņēmējam pārtraukt bērna kopšanas atvaļinājumu un atgriezties darbā pirms atvaļinājuma termiņa beigām, tādējādi pilnībā neizmantojot apstrīdētajā normā paredzēto sociālās aizsardzības mehānismu.

No iepriekš minētā izriet, ka atrašanās bērna kopšanas atvaļinājumā nav noteicošais apstāklis, lai persona, kura kopj bērnu līdz pusotra gada vecumam, tiktu pakļauta apdrošināšanai pret bezdarbu. Kā izriet no iepriekš norādītā, sociālās apdrošināšanas iemaksas tiek veiktas tikai par tām personām, kuras kopj bērnu līdz pusotra gada vecumam un saņem bērna kopšanas pabalstu vai vecāku pabalstu.

Atšķirībā no tām personām, kuras izmanto bērna kopšanas atvaļinājumu līdz bērna pusotra gada vecumam un kurām šajā laikā ir piešķirts bērna kopšanas pabalsts un vecāku pabalsts, kura saņemšanas laikā tiek veiktas sociālās apdrošināšanas iemaksas bezdarba gadījumam, personai, kura bērna kopšanas atvaļinājumu izmanto pēc bērna pusotra gada vecuma sasniegšanas, minētos pabalstus nesaņem, līdz ar to sociālās apdrošināšanas iemaksas bērna kopšanas atvaļinājuma laikā netiek veiktas.

Taču jāatzīmē, ka Pieteikuma iesniedzēja nav apstrīdējusi normas, kas noteic bērna kopšanas pabalsta vai vecāku pabalsta izmaksas termiņus. Arī no Pieteikuma iesniedzējas izskatīšanā esošās lietas materiāliem neizriet personas vēlme arī pēc bērna pusotra gada vecuma sasniegšanas saņemt bērna kopšanas pabalstu vai vecāku pabalstu.

Nemot vērā iepriekš norādīto, tiesībsargs uzskata, ka Pieteikuma iesniedzējas norādītās personu grupas neatrodas vienādos un pēc noteiktiem kritērijiem salīdzināmos apstākļos, līdz ar to arī attieksme pret minētajām grupām var tikt īstenota atšķirīgi. Likumdevējs ģimenēm, kuru aprūpē ir bērni līdz pusotra gada vecumam, var paredzēt lielākas sociālās garantijas, tostarp apdrošinot personas noteiktiem sociālās apdrošināšanas riskiem.

[7] Pieteikuma iesniedzēja ir norādījusi, ka likumdevējs, neparedzot sociālo aizsardzību sociālās apdrošināšanas veidā personām, kuras bērna kopšanas atvaļinājumu izmanto pēc bērna pusotra gada vecuma sasniegšanas, nesamērīgi ierobežo minēto personu tiesības uz sociālo aizsardzību. Tāpat apstrīdētā norma norāda uz netiešo diskrimināciju dzimuma dēļ, jo parasti bērna kopšanas atvaļinājumu izmanto sievietes.

Ir pierādīts, ka vecākiem, kuru aprūpē ir bērns, darba un privātās dzīves līdzsvars ir liela problēma, jo īpaši tāpēc, ka aizvien izplatītāks kļūst virsstundu darbs un mainīgi darba grafiki, kas negatīvi ietekmē sieviešu nodarbinātību. Viens no nozīmīgākajiem faktoriem, kas liek sievietēm aiziet no darba tirgus, ir ar darba un privātās dzīves pienākumu līdzsvarošanu saistītās grūtības. Spēkā esošais Eiropas Savienības tiesiskais regulējums vīriešus tikai ierobežoti stimulē uzņemties vienlīdzīgu daļu no aprūpes pienākumiem. Daudzās dalībvalstīs vecāku atvaļinājumi nav apmaksāti, tāpēc atvaļinājumus izmanto tikai nedaudzi tēvi. Dzimumu

stereotipus un atšķirības pa dzimumiem darba un aprūpes griezumā pastiprina arī starp sievietēm un vīriešiem nesabalansēta darba un privātās dzīves līdzsvarošanas rīcībpolitika. Vienlīdzīgas attieksmes rīcībpolitiku nolūkam vajadzētu risināt stereotipu problēmu saistībā ar vīriešu un sievietes amatiem un lomām, un sociālie partneri tiek mudināti pildīt savu svarīgo uzdevumu – informēt gan darba ņēmējus, gan darba devējus un veidot izpratni par diskriminācijas izskaušanu. Turklāt ir pierādīts – tas, ka tēvi izmanto tādus darba un privātās dzīves līdzsvarošanas risinājumus kā, piemēram, atvaļinājums vai elastīgs darba režīms, ir radījis pozitīvu ietekmi, samazinot sievietēm neapmaksātā ģimenei veltītā darba relatīvo daudzumu un atbrīvojot vairāk laika apmaksātam darbam.²¹

No Pārskatītās Eiropas sociālās hartas 27. panta izriet valsts pienākums nodrošināt vecākiem attiecīgus sociālās drošības pasākumus, tostarp iespēju saņemt pēcdzemdību atvaļinājumu vai atvaļinājumu, lai rūpētos par bērnu. Tomēr, tas, kādā veidā un cik ilgi šī aizsardzība nodrošināma, ir atstāts katras dalībvalsts ziņā, proti, tas var būt gan darba devēja apmaksāts atvaļinājums, valsts pabalsts vai jebkurš alternatīvs labums no valsts līdzekļiem.

No ANO Starptautiskā pakta par ekonomiskajām, sociālajām un kultūras tiesībām (turpmāk – Pakts) 9. panta izriet pienākums nodrošināt ikvienam cilvēkam tiesības uz sociālo nodrošinājumu, ieskaitot sociālo apdrošināšanu. Savukārt Pakta 10. panta izriet valsts pienākums nodrošināt īpašu aizsardzību mātēm pirms un pēc bērna piedzimšanas. Strādājošām mātēm ir jānodrošina iespēja izmantot apmaksātu atvaļinājumu vai atvaļinājumu ar pietiekamu sociālās nodrošināšanas pabalsta izmaksu. Vienlaikus no Pakta neizriet valsts pienākums nodrošināt aizsardzību mātēm kādā noteiktā veidā un apjomā.

ANO Ekonomisko, sociālo un kultūras tiesību komiteja, kas uzrauga Pakta īstenošanu, ir norādījusi, ka dalībvalstīm ir jāveic efektīvi pasākumi sociālo tiesību īstenošanai un pēc vajadzības šie pasākumi regulāri jāpārskata, maksimāli izmantojot pieejamos resursus, lai pilnīgi garantētu visiem cilvēkiem tiesības uz sociālo drošību, tostarp sociālo apdrošināšanu, nepieļaujot diskrimināciju. Veicamos pasākumus, kuru mērķis ir sniegt sociālās drošības pabalstus, nedrīkst definēt šauri un jebkurā gadījumā tiem jāgarantē visiem cilvēkiem vismaz šo tiesību izmantojuma minimums. Viens no šādiem pasākumiem ir sociālās apdrošināšanas shēmas, kas parasti ietver obligātās iemaksas no pabalstu saņēmējiem, darba devējiem un reizēm arī no valsts.²²

Tādējādi tiesībsargs piekrīt Pieteikuma iesniedzējas norādītajam, ka valsts paredzētā bērna kopšanas atvaļinājuma izmantošanai nevajadzētu nelabvēlīgi ietekmēt personu, īpaši – sievieti, tiesības uz sociālo aizsardzību. Latvijā pastāvošais tiesiskais regulējums nav vērsts uz to, lai motivētu bērna kopšanā iesaistīties arī vīriešus.

²¹ Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīva (ES) 2019/1158 (2019. gada 20. jūnijs) par darba un privātās dzīves līdzsvaru vecākiem un aprūpētājiem un ar ko atceļ Padomes Direktīvu 2010/18/ES. 10. un 11. ievada apsvērumi.

²² Ekonomisko, sociālo un kultūras tiesību komiteja, Vispārējais komentārs Nr. 19 Tiesības uz sociālo drošību (9. pants), 4. paragrāfs.

No starptautiskajiem dokumentiem izriet valsts pienākums radīt tādu sociālās apdrošināšanas sistēmu, lai pēc iespējas plašāks personu loks varētu tajā iesaistīties un, iestājoties attiecīgam sociālam riskam, saņemt atbalstu sociālās apdrošināšanas pabalsta veidā. Vienlaikus tiesībsargs uzskata, ka to, kādā veidā un cik ilgi vecākiem (gan bērna mātei, gan tēvam) būtu nodrošināma aizsardzība bērna kopšanas atvaļinājuma laikā, būtu jānosaka likumdevējam likumdošanas procesā.

Nemot vērā iepriekš minēto, tiesībsargs uzskata, ka likuma “Par valsts sociālo apdrošināšanu” 6. panta piektā daļa, ciktāl tā neparedz sociālai apdrošināšanai pret bezdarbu pakļaut personas, kuras kopj bērnu no pusotra gada līdz astoņu gadu vecumam un atrodas bērna kopšanas atvaļinājumā, atbilst Satversmes 91. panta pirmajam teikumam un 109. pantam.

Ar cieņu
tiesībsargs

J.Jansons

Gita Gailīte, 67201423
gita.gailite@tiesibsargs.lv

Šis dokuments ir parakstīts ar drošu elektronisko parakstu un satur laika zīmogu